

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ДЕРГАЧОВ ЄВГЕН ВІКТОРОВИЧ

УДК 14+[316.6:321.01](045)(043.3)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА В
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

КИЇВ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
Мельниченко Анатолій Анатолійович,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
декан факультету соціології і права.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Розова Тамара Вікторівна,
Одеський національний
політехнічний університет,
професор кафедри культурології та
мистецтвознавства;

доктор філософських наук, доцент
Доній Наталія Євгенівна,
Академія державної
пенітенціарної служби,
професор кафедри філософії економіки та
соціальних дисциплін.

Захист відбудеться «28» лютого 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «27» січня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день перед українським суспільством з новою актуальністю постає вибір: між створенням дійсно демократичної, правової та соціальної держави і ризиком скініння на узбіччі цивілізаційного розвитку. Усвідомлення своєї суб'єктності українським народом має стати стимулюючим фактором подальшого розвитку. Саме історична суб'єктність народу є важливим фактором всіх політичних, соціальних, правових та інших змін в суспільстві та державі.

Тому актуальність дослідження сутності правової свідомості та закономірностей її розвитку важко переоцінити. Від рівня розвитку правової свідомості суспільства і залежить подальший поступ української держави.

Проблема розвитку правової свідомості є досить важливою та актуалізувалася в різні конкретно-історичні періоди. Вона виникає у зв'язку зі зміною суспільних відносин, а саме – формуванням нового базису та потребою у новій, відповідній до нього надбудові. Варто зазначити, що важливим фактором розвитку правової свідомості є процес впливу суспільної свідомості, яка є домінуючою для певної сукупності людей, на свідомість індивідуальну. В нашому дослідженні звернемо увагу на такий модус (рівень) правової свідомості як праворозсудковість, а також на більш високий рівень правової свідомості, який можна назвати праворозумністю.

В умовах розбудови громадянського суспільства в Україні, формування правової держави та забезпечення сталого розвитку, збільшення ролі законності та правопорядку у забезпеченні суспільних відносин, питання правосвідомості громадян, її трансформації на засадах розумного модусу набувають особливого значення. Але, рівень дослідженості цієї тематики ще не відповідає потребам сьогодення, що пояснюється складністю розуміння феномену правосвідомості, який чинить вплив на формування громадянського суспільства, та необхідністю забезпечення сталого розвитку суспільства.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. У ході цього дослідження автор використовував основні положення, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, які працювали над різними питаннями формування та трансформації правосвідомості.

Насамперед слід назвати наукові доробки вчених кінця XIX – початку XX століття: І. О. Ільїна, П. І. Новгородцева, С. Л. Франка, які розглядали правосвідомість як явище релігійно-правове, котре має доленосне значення для країни, якщо вона перебуває в кризовому стані; радянських вчених: Л. С. Мамута, П. Є. Недбайла, Д. О. Потопейко, О. П. Семітка, що розглядали правосвідомість як категорію історичного матеріалізму, як елемент надбудови над економічним базисом суспільства; дослідження з проблеми подолання правового нігілізму: В. П. Андрущенко, В. І. Гоймана, М. І. Матузова, В. О. Туманова; сучасних вітчизняних та російських вчених: Р. С. Байніязова, М. О. Булатова, В. М. Вашкевича, Е. М. Герасимову, А. А. Гусейнова, Д. І. Дзвінчука, Н. Є. Доній, О. Г. Дробницького, В. П. Іванова, О. П. Кивлюк, С. В. Курбатого, В. І. Кушєрця, Є. О. Лукашової, В. П. Малахова,

І. Г. Немчинова, В. С. Нерсисянца, Д. Б. Свириденка, Т. В. Розову, С. О. Терепищого, О. К. Уледова, В. І. Ярошовця та ін.

Особливий внесок у дослідження свідомості та правової свідомості як категорій філософії права зробили вітчизняні вчені О. О. Бандура, В. А. Бачинін, В. В. Головченко, Є. К. Бистрицький, А. А. Козловський, С. І. Максимов, О. А. Менюк, Є. В. Назаренко, М. І. Панов, С. В. Пролесєв, В. Г. Табачковський, О. І. Яценко.

У дисертації використані праці сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених з питань розвитку громадянського суспільства Ю. Габермаса, Е. А. Гелнера, Р. А. Даля, Т. Каротерса, Д. Кіна, В. М. Селіванова, О. В. Скрипнюка, Б. Ф. Чміля, Д. С. Коєна, М. Вечержи, В. Кнаппа, М. Траверса, Л. Подгорецьки, Ф. Вейр, В. Кутчінські, М. Херто, Є. Ерліха, С. Сілби, С. Е. Меррі, Р. Коттерелла.

Проблематика правової свідомості є невичерпною. На кожному етапі розвитку суспільства питання правової ідеології, правової освіти населення як чинників формування та трансформації правової свідомості постають у новому вигляді. Тому дослідження правової свідомості у межах філософії набуло характеру постійного, а ця проблематика привертає до себе увагу вітчизняних та зарубіжних філософів. Саме вищезазначене й зумовило вибір дисертантом цієї теми як предмету свого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з науково-дослідною роботою, що виконувалась кафедрою теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» в межах теми «Соціальна інженерія як фактор сталого розвитку суспільства» (ДР № 0115U000020).

Тему дисертаційної роботи «Трансформація правової свідомості суспільства в контексті забезпечення сталого розвитку» затверджено на засіданні Вченої ради Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (протокол №1 від 02.02.2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – розкрити та обґрунтувати сутність трансформацій правової свідомості суспільства та шляхи розвитку правової свідомості українського суспільства для забезпечення його сталого розвитку.

Мета дослідження зумовила необхідність виконання таких **завдань**:

- прослідкувати генезу дослідження феномену правової свідомості у соціально-філософській думці;
- проаналізувати основні підходи до дослідження сталого розвитку суспільства;
- розкрити становлення категорійного змісту правової свідомості у соціально-філософській думці;
- обґрунтувати взаємозалежність та взаємодоповнюваність правової свідомості та моралі;
- визначити моральні імперативи забезпечення сталого розвитку;

- проаналізувати перетворені форми правової свідомості українського суспільства;
- визначити співвідношення правової свідомості та правової ідеології як діалектики цілого та частини;
- застосувати потенціал соціологічного дослідження для оцінювання стану та визначення метаморфоз правової свідомості;
- обґрунтувати гуманістичний зміст та розкрити основні імперативи трансформації правової свідомості від праворозсудковості до праворозумності;
- визначити співвідношення категорій «реальність» та «дійсність» в контексті трансформації правової свідомості від праворозсудковості до праворозумності;
- розвинути філософське обґрунтування взаємозв'язку правової освіти з формуванням та трансформацією правової свідомості суспільства.

Об'єктом дослідження є права свідомість як чинник суспільних трансформацій.

Предметом дослідження є трансформації правової свідомості в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства.

Методи дослідження. З метою одержання достовірних наукових результатів під час дисертаційного дослідження використано систему принципів і підходів на основі гармонійного поєднання філософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, серед яких варто зазначити:

- діалектичний метод, важливий для визначення закономірностей трансформацій правосвідомості громадян та подолання перетворених форм останньої. Застосовано діалектичний принцип загального зв'язку, а також принцип розвитку, при демонстрації взаємозв'язку таких форм суспільної свідомості, як права, моральна та релігійна;
- аксіологічний метод, який має важливе значення при дослідженні правовиховного процесу як передумови трансформації правової свідомості суспільства на засадах праворозумного підходу до останньої;
- конкретно-історичний підхід, що дає можливість розглянути процес формування правосвідомості у перехідний період її розвитку і в процесі розбудови громадянського суспільства;
- метод порівняння у поєднанні з конкретно-історичним підходом дає можливість зіставити процеси трансформації правосвідомості в різні історичні періоди, виявити риси тотожності та відмінності у здійсненні правовиховної роботи;
- системно-структурний підхід, який дозволяє комплексно розглянути проблему та зазначити зв'язок структурних елементів правосвідомості із загальною трансформацією правової свідомості;
- метод соціологічного опитування для виявлення метаморфоз правової свідомості;
- принцип компаративного аналізу, який дозволяє використати увесь спектр наукових поглядів з метою визначення методології власного дослідження, підбиття обґрунтованих висновків та надання пропозицій подальших досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

Уперше:

– запропоновано авторське тлумачення модусів трансформації правової свідомості від «праворозсудковості» до «праворозумності», які було досліджено, базуючись на кантівському розумінні відмінності між розсудком та розумом, де під «праворозсудковістю» ми розуміємо шаблонне понятійне мислення, а «праворозумність» характеризуємо як мислення на рівні ідей і принципів, якому властиве всебічне і об'єктивне дослідження кожної одиничної ситуації правового буття з позицій загального;

– розроблено авторську методику теоретико-емпіричного осягнення перетворених форм правової свідомості українського суспільства на основі використання, - актуалізації, - потенціалу соціологічних досліджень. Зафіксовано за допомогою методу соціологічного опитування наявність таких перетворених форма правової свідомості українського суспільства, як правовий нігілізм, правовий ідеалізм, правовий інфантилізм та правовий дилетантизм;

– обґрунтовано, що ключовим чинником розбудови сталого розвитку є домінування праворозумного модусу правової свідомості. Основним вектором трансформації правової свідомості суспільства від праворозсудковості в праворозумність є гуманізація суспільних відносин;

– аргументована кореляція категорії «правоздійснення», як єдність правової сутності та правового існування, з категорією «праворозумність», та категорії «правореалізація», як відсутність єдності правової сутності та правового існування, з категорією «праворозсудковість», відповідно до співвідношення філософських категорій «дійсність» та «реальність».

Удосконалено:

– тлумачення категорії «правова свідомість», під якою ми розуміємо певну систему уявлень ідей, почуттів й емоцій, які формуються в процесі правової діяльності, що притаманна конкретно-історичному типу суспільних відносин, і водночас є необхідною умовою цієї діяльності, та виражають активне ставлення окремого громадянина зокрема та суспільства загалом до права та правового буття;

– обґрунтування категорійного змісту правової свідомості шляхом поглиблення дослідження цього феномену до проникнення у його сутність за допомогою залучення філософської методології, яка оперує універсальними та всезагальними поняттями. Використання категорій надало можливість визначити категорійний зміст правової свідомості, а також, відійти від конкретного знання до універсальних філософських понять. Завдяки цьому, використовуючи філософську категорію «правова свідомість», ми маємо можливість застосувати інші категорії філософії, права і соціології;

– розуміння діалектики співвідношення моралі та правової свідомості, яка полягає у взаємодоповнюваності права мораллю та навпаки. Такий характер взаємозв'язку є актуальним тому, що в сучасних умовах існування та розвитку суспільства, дедалі важливішим стає розуміння моральних цінностей, принципів та ідей, які не повинні йти врозріз із правовими нормами закону, а мають доповнювати останні під час певних спірних ситуацій;

– обґрунтування моральних імперативів забезпечення сталого розвитку, якими є усвідомлення та врегулювання взаємних особистих та суспільних інтересів, обізнаність відносно сутності морально-правової поведінки, орієнтація на майбутнє, як важливий чинник впровадження концепції сталого розвитку, розуміння невідворотності відображення змін в суспільному бутті в якості відповідної трансформації суспільної свідомості.

Дістало подальшого розвитку:

– дослідження механізму трансформації правової свідомості на основі законів діалектики. Згідно діалектичного закону заперечення заперечення, при трансформації праворозсудковості у праворозумність має залишитися усвідомлення необхідності дотримання правових приписів, проте таке усвідомлення наповнюється новим змістом. Джерелом саморозвитку правової свідомості є її внутрішня суперечність – єдність та боротьба між праворозсудковістю та праворозумністю. Закон переходу кількості у якість допомагає розкрити механізм трансформації правової свідомості, пояснює за допомогою яких процесів це відбувається та яким чином ці процеси зазнають кількісно-якісних змін. Кількісні зміни у таких процесах і явищах, як правове виховання, застосування покарання, законотворчість, рівень розвитку громадянського суспільства, – усе це шляхом накопичення у певний момент часу призводять до глибинних якісних зрушень та трансформації у самій правовій свідомості;

– розкриття особливостей трансформації правової свідомості суспільства під впливом правової ідеології в контексті діалектики цілого і частини. Діалектичне співвідношення частини та цілого є відношенням, що їх об'єднує і одночасно є джерелом появи нового змісту. У межах цієї діалектичної єдності не тільки частини створюють ціле, але й якісні характеристики цілісності впливають на частини, трансформуючи їх;

– наукові підходи до дослідження таких категорій, як «правове виховання», «правова освіта», «правова освіченість», під якими ми розуміємо не тільки теоретичний, але й практичний курс правових дисциплін, який би починався із загальної середньої освіти. Зазначені категорії набувають нового гуманістичного змісту в контексті формування праворозумного модусу правової свідомості.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Напрацьовані в роботі висновки та сформульовані пропозиції можуть бути враховані при формуванні загальнодержавних або галузевих програм навчання, визначення певних концепцій правової освіти, напрямків правової ідеології. Крім того, результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі як матеріали для підготовки підручників або їхніх структурних елементів, навчальних посібників, а також при викладанні циклу гуманітарних дисциплін, зокрема для читання курсу лекцій з соціальної філософії, теорії права, філософії права та відповідних спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним авторським дослідженням. Результати і висновки, пропозиції та рекомендації, у

тому числі і ті, що характеризують наукову новизну дисертації, одержані автором особисто.

В основу статті, написаної у співавторстві, покладено базові положення дисертації. У статті «Роль правової освіти у формуванні правової свідомості суспільства: філософсько-педагогічна рефлексія» дисертант здійснив аналіз правової освіти (виховання) та її впливу на формування правової свідомості суспільства (здобувачу належить 0,5 д.а.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи, які розкривають її зміст, пройшли апробацію на засіданнях кафедри теорії та практики управління КПІ ім. Ігоря Сікорського, методологічних семінарах, які проводились на факультеті соціології і права даного навчального закладу.

Важливі аспекти дисертації були оприлюднені на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: XIII Міжнародна науково-практична конференція «Творчість у філософських вимірах», 14-15 травня 2015 року; VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні підходи до управління підприємством» з міжнародною участю, 23 квітня 2015 року; XVIII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів Дні науки ФСП «Гуманізм та антигуманізм у подоланні конфліктів сучасності», 23-24 квітня 2015 року; VIII міжнародна наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми управління: діалектика централізації та децентралізації», 10 грудня 2015 року; I міжнародна науково-практична конференція «Філософія у вимірах XXI століття», 26 травня 2016 року; VI Міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави», 25-26 травня 2016 року; IX Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку», 23-24 листопада 2017 року.

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 14 публікаціях, з них: 5 – у фахових виданнях з філософських наук України, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 8 – інші публікації.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертаційної роботи сформована на основі визначеної мети та поставлених завдань; робота складається зі вступу, трьох розділів, диференційованих на вісім підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Робота містить 207 сторінок основного тексту, 25 сторінок використаної літератури загальною кількістю 332 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність обраної тематики, яка полягає у важливості дослідження трансформації правової свідомості в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні, забезпечення сталого розвитку, збільшення ролі законності та правопорядку у забезпеченні суспільних відносин. Обрана методологія дослідження дозволила виконати поставлені завдання та отримати наукову новизну роботи.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні основи дослідження феномену правової свідомості суспільства» – виявлено та проінтерпретовано основні підходи до визначення правової свідомості та розуміння її структури у філософській традиції.

У підрозділі 1.1. – «Основні підходи до дослідження правової свідомості в філософській думці» – розглянуто основні підходи до визначення правової свідомості та розуміння її структури у філософській традиції, узагальнено наявні інтерпретації та підходи до дослідження, наголошено на складності, багатогранності та внутрішній суперечності такого явища (феномену) як правова свідомість та необхідності системного підходу у його філософському дослідженні.

Здійснено послідовну рефлексію варіативності тлумачення правової свідомості на різних історичних етапах, відзначено її постійну пов'язаність з категоріями права, моралі, моральності та справедливості, що не втрачає свого значення при дослідженні правосвідомості у сучасних соціально-філософських теоріях.

У дослідженні наголошено на доцільності використання наступного визначення правової свідомості. Правова свідомість – це певна система уявлень ідей, почуттів й емоцій, які формуються в процесі правової діяльності, що притаманна конкретно-історичному типу суспільних відносин, і водночас є необхідною умовою цієї діяльності, та виражають активне ставлення окремого громадянина зокрема та суспільства загалом до права та правового буття.

У підрозділі 1.2. – «Категорійний зміст правової свідомості у соціально-філософській традиції», – в процесі дослідження особливостей трансформації правової свідомості суспільства в контексті забезпечення сталого розвитку, визначено два модули (рівні) правової свідомості – праворозсудковість та праворозумність. Методичною основою дослідження стало кантівське тлумачення категорій «розсудок» та «розум», де Кант визначав розсудок як «здатність давати правила», та відрізняв розум від розсудку тим, що називав розум «здатністю давати принципи». Праворозсудковості властиве шаблонне понятійне мислення, а праворозумний модуль характеризується мисленням на рівні ідей і принципів та всебічним і об'єктивним дослідженням кожної одиничної ситуації правового буття з позицій загального. Саме на основі досягнення праворозумного модулю правової свідомості стає можливим забезпечення сталого розвитку.

Вказано, що основним вектором трансформації правової свідомості суспільства від праворозсудковості в праворозумність є гуманізація суспільних відносин. Зважаючи на нагальну необхідність переходу до сталого розвитку, що відбуватиметься за умов сформованого громадянського суспільства, прояв розумного мислення, зокрема модулю праворозумності, у контексті трансформації правової свідомості має зіграти фундаментальну роль у цьому процесі.

Зазначена необхідність трансформації правової свідомості у праворозумному напрямі та досягнення правоздійснення як єдності правової сутності та правового існування. Досліджуючи трансформацію правової

свідомості від праворозсудковості до праворозумності через діалектику “реальності” та “дійсності”, зазначено про важливість руху від правової реальності до правової дійсності завдяки домінуванню у суспільстві правоздійснення над правореалізацією.

У підрозділі 1.3. – «Основні підходи до дослідження концепції сталого розвитку» – зазначено, що в сучасній літературі сталим визначається розвиток, що задовольняє потребам сучасного суспільства, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Філософським розумінням концепції сталого розвитку є тлумачення її як системи соціально-філософських ідей про умови і спрямованість суспільного розвитку, за якого видається можливим досягнення гармонізації й узгодженості основоположних чинників соціоприродної еволюції людини, суспільства і природи. Виявлено, що в галузі сталого розвитку виділяють серед елементів, або ж індикаторів сталого розвитку суспільства певні правові аспекти життя людей та процеси становлення правової свідомості. Вказано, що правова складова є одним із елементів забезпечення сталого розвитку, що проявляється у свідомій спрямованості законів, що приймаються, на перебудову системи економічних, соціальних та екологічних чинників для досягнення сталого розвитку держави.

У другому розділі – «Співвідношення правової свідомості та моралі: філософське осмислення в контексті забезпечення сталого розвитку» – доведено, що саме взаємодоповнюваність права мораллю та навпаки є основним вектором їхнього співвідношення у контексті сучасних умов розвитку суспільства.

У підрозділі 2.1. – «Взаємозалежність та взаємодоповнюваність правової свідомості та моралі» – наголошено на тому, що мораль та правова свідомість виступають взаємодоповнюючими засобами соціальної регуляції, що перебувають у постійній взаємодії і не протиставляються один одному. Зазначено, що в сучасних умовах існування та розвитку суспільства, дедалі важливішим стає розуміння моральних цінностей, принципів та ідей як таких, які не повинні йти врозріз із правовими нормами закону, а мають доповнювати останні під час певних спірних ситуацій. Розкрита діалектика правової свідомості та праворозумності й правоздійснення з урахуванням моралі як основи формування правової свідомості.

В дослідженні вказано, що моральна свідомість є визначною компонентою трансформації правової свідомості з розсудкового її рівня до розумного, оскільки мораль здатна забезпечити існування праворозумного модусу у суспільній свідомості завдяки власним ідеалам та цінностям та, як наслідок, впровадження правоздійснювальної форми організації життя суспільства та держави.

У підрозділі 2.2. – «Формування морально-правових імперативів забезпечення сталого розвитку» – були визначені морально-правові імперативи на шляху до забезпечення розумного модусу правової свідомості, якими є усвідомлення та врегулювання взаємних особистих та суспільних інтересів; обізнаність відносно сутності морально-правової поведінки; орієнтація на майбутнє, як важливий чинник впровадження концепції сталого розвитку;

розуміння невідворотності відображення змін в суспільному бутті в якості відповідної трансформації суспільної свідомості. Також виокремлені морально-правові принципи справедливості, верховенства права, невідворотності відповідальності, рівноправності, фундаментальності природних прав людини, реалізація яких є важливою в контексті забезпечення сталого розвитку.

Вказано, що мотивація суспільства для досягнення сталого розвитку відбувається за допомогою розумного модусу мислення, що домінує в свідомості людей. Сталим розвитком є єдність протилежностей: стійкості і мінливості, збереження і оновлення, єдності і різноманітності. Мораль та морально-правові імперативи можуть створити всі необхідні умови в свідомості суспільства задля досягнення гармонії протилежностей.

У третьому розділі – «Гуманістичні імперативи формування правової свідомості суспільства в контексті забезпечення сталого розвитку» – була висунута гіпотеза існування перетворених форм правосвідомості.

У підрозділі 3.1. – «Сучасні трансформації правової свідомості українського суспільства крізь призму соціологічного знання» – здійснено аналіз результатів соціологічного дослідження, проведеного для перевірки гіпотези про наявність метаморфоз (перетворених форм) суспільної свідомості у певної частини українського суспільства.

Було виявлено, які саме перетворені форми властиві українському суспільству та яким чином вони проявляються. Теоретичні узагальнення дозволяють виокремити найбільш ймовірні в умовах правової реальності України перетворені форми правової свідомості, які ми називаємо метаморфозами: правовий нігілізм, правовий ідеалізм, правовий інфантилізм та правовий дилетантизм.

На підставі результатів емпіричного дослідження було підсумовано, що єдність зазначених перетворених форм правової свідомості в суспільстві призводить до поширення хибних думок у населення про сутність законів, недовіри до влади та нормативно-правових актів, які вона приймає, і, звідси, свідоме нехтування такими законами та ігнорування вимог офіційних представників правлячої еліти.

Соціологічне дослідження дозволило зробити висновок про необхідність кардинальних змін у правовому бутті. Важливо подолати пропаганду насилля та протиправних дій, ігнорування дійсності, верховенство сили над верховенством закону в державі, правову невихованість основної маси населення, невпорядкованість законодавства та відсутність системи інформування про нові закони та норми, свідоме невиконання органами влади законів. Необхідно зацікавити громадян у пізнанні та вивченні законів.

В роботі обґрунтовано необхідність змін у правовій діяльності суспільства та державних інститутів, досягнення прозорого виконання законів в державі, розвитку правового ідеологічного спрямування державної політики на засадах гуманізму, рівності та демократизму, забезпечення належного рівня правової освіти у населення. Це призведе до подолання перетворених форм правової свідомості та розвитку останньої до рівня її праворозумного модусу, що є вкрай важливим для забезпечення сталого розвитку суспільства.

У підрозділі 3.2. – «Діалектика правової свідомості та правової ідеології в категоріях цілого та частини» – розкрито співвідношення правової свідомості та правової ідеології в співвідносних категоріях цілого та частини. Діалектична єдність правової свідомості та таких її складових, як правова психологія та правова ідеологія, призводить до виникнення нової якості, яка не зводиться до суми їх властивостей, проте така єдність визначається взаємодією цих частин. Зазначено, що взаємодія частин в системі цілого призводить до виникнення нових інтегративних властивостей правової свідомості, що не притаманні окремо її складовим. У цьому аспекті правова свідомість наділена ознакою інклюзивності, оскільки, вміщує в себе правову ідеологію, одночасно не поглинаючи її.

Акцентовано увагу на тому, що правова ідеологія має бути направлена на трансформацію правової свідомості українського суспільства, якому на сьогодні притаманний праворозсудковий модус, а саме «чорно-біле» правове мислення, або ж взагалі відсутність будь-яких знань про право, правові явища та правові процеси. Основним же завданням визначено формування праворозумного правового мислення, яке характеризується усвідомленням права за допомогою ідей та принципів; всебічний та об'єктивний аналіз життєвих ситуацій за допомогою ґрунтовного та фундаментального діалектичного логічного мислення; дослідженням кожної події у конкретно-історичному контексті, шляхом застосування принципів і законів діалектики.

У підрозділі 3.3. – «Роль правової освіти (виховання) у формуванні та трансформації правової свідомості суспільства» – обґрунтована необхідність розгляду правової освіти як одного з головних факторів трансформації правової свідомості. Тому, одним із перспективних напрямів розвитку правової науки є інституціоналізація права сталого розвитку як комплексної галузі правових знань. До ключових орієнтирів правової освіти як чинника трансформації правової свідомості, ми віднесли наступні: сприяння особистісному розвитку людини; формування правової компетентності; вироблення у людини системи правових знань; вироблення умінь та навичок одержувати правову інформацію з різних джерел (нормативно-правових актів, засобів масової інформації тощо); застосовувати знання, набуті у процесі вивчення правознавства; розвиток критичного мислення; формування навичок самоосвіти, бажання постійно поповнювати правові знання та використовувати їх у власній діяльності та у житті взагалі; вміння орієнтуватися в політико-правовій сфері суспільства й держави; переконання у необхідності дії у відповідності до системи гуманістичних і демократичних правових цінностей, орієнтирів й ідеалів суспільства; як результат формування правового світогляду та громадянської позиції особистості, здатності громадянина до свідомого суспільного вибору.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі сформовано та вирішено наукове завдання з розкриття та обґрунтування сутності трансформацій правової свідомості українського суспільства для забезпечення його сталого розвитку.

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу процесу становлення України як демократичної держави, виявлено, що її подальше існування неможливе без адекватного розвитку правової свідомості як окремих індивідів, так і соціуму в цілому, оскільки громадянське суспільство передбачає розвинену свідомість його членів. Виключно в процесі підвищення рівня правової свідомості, подолання тих негативних і небезпечних метаморфоз, які з нею відбуваються, виявляється можливим позиціонування України як правової та демократичної держави.

На основі дослідження генези феномену правової свідомості у філософській думці, удосконалено тлумачення категорії «правова свідомість», під якою розуміється певна система уявлень ідей, почуттів й емоцій, які формуються в процесі правової діяльності, що притаманна конкретно-історичному типу суспільних відносин, і водночас є необхідною умовою цієї діяльності, та виражають активне ставлення окремого громадянина зокрема та суспільства загалом до права та правового буття. Здійснено послідовну рефлексію періодизації у зміні тлумачення правової свідомості на різних історичних етапах та відзначено її постійну пов'язаність з категоріями права, моралі, моральності та справедливості, що, безумовно, не втрачає свого значення при дослідженні правосвідомості у сучасних соціально-філософських теоріях.

2. За результатами аналізу основних підходів до дослідження сталого розвитку суспільства, що висвітлюються у сучасній літературі, встановлено, що сталим визначається розвиток, що задовольняє потребам сучасного суспільства, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Філософським розумінням концепції сталого розвитку є тлумачення її як системи соціально-філософських положень спрямування процесу суспільного розвитку, при якому стає можливим гармонійне поєднання визначальних факторів соціоприродної еволюції особистості, соціуму і природи. У межах дослідження концепції сталого розвитку, обґрунтовано, що ключовим чинником розбудови сталого розвитку є домінування праворозумного модусу правової свідомості. Основним вектором трансформації правової свідомості суспільства від праворозсудковості в праворозумність є гуманізація суспільних відносин.

3. В процесі дослідження становлення категорії правової свідомості у соціально-філософській думці, удосконалено категорійний зміст правової свідомості шляхом поглиблення дослідження цього феномену до проникнення у його сутність через функціонально-структурну єдність за допомогою залучення філософської методології, яка оперує універсальними та всезагальними поняттями. Використання категорій «право», «свобода», «особа» надало можливість визначити категорійний зміст правової свідомості, відійти від конкретного знання до універсальних філософських понять, а також, використовуючи філософську категорію «правова свідомість», застосувати інші категорії філософії, права і соціології.

4. Мораль та правова свідомість виступають взаємодоповнюючими засобами соціальної регуляції, що перебувають у постійній взаємодії і не протиставляються один одному. Варто наголосити, що питання взаємодії права і моралі набувало більшої актуальності у перехідні періоди історії, під час відстоювання демократичних принципів суспільного життя та розбудови громадянського суспільства. Демократизація українського суспільства зумовлює необхідність досягнення взаємного впливу правової свідомості та моралі, а також зміни стереотипного мислення за допомогою впровадження стійких морально-етичних уявлень та гуманістичних імперативів правової свідомості.

5. Моральна свідомість як елемент свідомості є складовою духовної культури, основою якої є загальновизнані ідеали та принципи, норми та цінності. Моральна свідомість є визначною компонентою трансформації вже правової свідомості з розсудкового її рівня до розумного, оскільки мораль здатна забезпечити існування праворозумного модусу у суспільній свідомості завдяки власним ідеалам та цінностям та, як наслідок, впровадження правоздійснювальної форми організації життя суспільства та держави. Крім зазначеного, морально-правовими імперативами на шляху до забезпечення розумного модусу правової свідомості та, як наслідок, забезпечення сталого розвитку, є усвідомлення та врегулювання взаємних особистих та суспільних інтересів, обізнаність відносно сутності морально-правової поведінки, орієнтація на майбутнє, як важливий чинник впровадження концепції сталого розвитку, розуміння невідворотності відображення змін в суспільному бутті в якості відповідної трансформації суспільної свідомості. Крім того, важливими імперативами в контексті забезпечення сталого розвитку є морально-правові принципи справедливості, верховенства права, невідворотності відповідальності, рівноправності, фундаментальності природних прав людини.

6. В процесі дослідження трансформації правової свідомості українського суспільства, була висунута гіпотеза існування перетворених форм правосвідомості в суспільній свідомості українців. Теоретичні узагальнення дозволяють виокремити найбільш ймовірні в умовах правової реальності України перетворені форми правової свідомості, які ми називаємо метаморфозами: правовий нігілізм, правовий ідеалізм, правовий інфантилізм та правовий дилетантизм.

Правова свідомість суспільства найбільше страждає від такої метаморфози, як правовий нігілізм, тобто деформований стан правової свідомості суб'єкту, який визначається усвідомленим не бажанням виконання норм закону, зневажливим ставленням до правових принципів і вимог та ігноруванням важливості права як соціального регулятора. Причинами правового нігілізму українців є наявність пропаганди насилля та протиправних дій, наявність верховенства сили над верховенством закону в державі, юридична відсталість, правова невихованість основної маси населення, невпорядкованість законодавства та відсутність системи інформування про нові закони та норми, відсутність рівності перед законом в державі, свідоме невиконання органами влади законів.

Певній частині населення притаманна перетворена форма правової свідомості, що проявляється у ідеалізації діяльності судів та правоохоронних органів, вірі в те, що закони тільки покращують життя, ігноруванні дійсності та слабке розуміння нормативно-правової системи та особливостей її функціонування. Наука визначає подібні форми правового буття суспільства правовим ідеалізмом. Зазначене відхилення від адекватного сприйняття права та правової дійсності є прямим наслідком відсутності досвіду відстоювання своїх прав та свобод, державної політики, спрямованої на ідеалізацію законів, дефіцитом політично-правової культури, відсутністю належного правового виховання.

Іншою перетвореною формою правової свідомості суспільства є правовий інфантилізм, який полягає у несформованості правових знань або їх недостатній глибині. Причинами такої метаморфози є незацікавленість у пізнанні, вивченні законів, психологічна та інтелектуальна схильність особистості до несприйняття правових знань, ставлення до всіх діячів у правоохоронній системі як до авторитетів та сліпе слідування їхнім настановам.

Правовий дилетантизм, притаманний громадянам в єдності з правовим нігілізмом, виявляється у неадекватному тлумаченні правових норм, нерозумінні цілей використання права, вірі в свій високий рівень обізнаності в законах, зухвальстві при взаємодії з правоохоронними органами, відсутності зацікавленості в детальному вивченні законів, правових актів. Єдність зазначених перетворених форм правової свідомості в суспільстві призводить до поширення хибних думок у населення про сутність законів, недовіри до влади та нормативно-правових актів які вона приймає, і, звідси, свідоме нехтування такими законами та ігнорування вимог офіційних представників правлячої еліти.

7. У процесі дослідження визначено співвідношення правової свідомості та правової ідеології в співвідносних категоріях цілого та частини. Діалектичне співвідношення частини та цілого є відношенням, що їх об'єднує і одночасно є джерелом появи нового змісту. У межах цієї діалектичної єдності не тільки частини створюють ціле, але й якісні характеристики цілісності впливають на частини, трансформуючи їх. Діалектична єдність правової свідомості та таких її складових як права психологія та права ідеологія, призводить до виникнення нової якості, яка не зводиться до суми їх властивостей, проте така єдність визначається взаємодією цих частин. Права свідомість являє собою єдність її частин у багатоманітності їх зв'язків, права ідеологія є складовою цілісності і своєрідності. Права свідомість як цілісне та складне багаторівневе духовне утворення впливає на правову ідеологію за допомогою цих характеристик і тим самим впливає на власний зміст і форму, що являє собою саморозвиток. Взаємодія частин в системі цілого призводить до виникнення нових інтегративних властивостей правової свідомості, що не притаманні окремо її складовим. У цьому аспекті права свідомість наділена ознакою інклюзивності (від франц. *inclusif* – той, що включає в себе), оскільки, вміщує в себе правову ідеологію, одночасно не поглинаючи її. Складові ж правової свідомості є структурованими та взаємопов'язаними, зв'язок між

правовою свідомістю та правовою ідеологією надає правовій свідомості ознаку системності та синергізму.

8. Проведено аналіз результатів соціологічного дослідження, що було використано для перевірки гіпотези про наявність метаморфоз (перетворених форм) суспільної свідомості у певної частини українського суспільства. Проведене в роботі емпіричне дослідження дозволило зробити висновки про необхідність кардинальних змін у правовому бутті. Важливо подолати пропаганду насилля та протиправних дій, ігнорування дійсності, верховенство сили над верховенством закону в державі, правову невихованість основної маси населення, невпорядкованість законодавства та відсутність системи інформування про нові закони та норми, свідоме невиконання органами влади законів. Необхідно зацікавити громадян у пізнанні та вивченні законів. В роботі обґрунтовано необхідність таких змін у правовій діяльності суспільства та державних інститутів, досягнувши прозорого виконання законів в державі, розвиваючи правове ідеологічне спрямування державної політики на засадах гуманізму, рівності та демократизму, та забезпечення належного рівня правової освіти у населення. Це призведе до подолання перетворених форм правової свідомості та розвитку останньої до рівня її праворозумного модусу.

9. За результатами дослідження розкрито основні імперативи трансформації правової свідомості від праворозсудковості до праворозумності. Основним завданням є формування праворозумного правового мислення, яке характеризується усвідомленням права за допомогою ідей та принципів; всебічний та об'єктивний аналіз життєвих ситуацій за допомогою ґрунтового та фундаментального діалектичного логічного мислення; дослідженням кожної події у конкретно-історичному контексті, шляхом застосування принципів і законів діалектики. Запропоновано авторське тлумачення модусів трансформації правової свідомості від «праворозсудковості» до «праворозумності», які було досліджено, базуючись на кантівському розумінні відмінності між розсудком та розумом, де під «праворозсудковістю» ми розуміємо шаблонне понятійне мислення, а «праворозумність» характеризуємо як мислення на рівні ідей і принципів, якому властиве всебічне і об'єктивне дослідження кожної одиничної ситуації правового буття з позицій загального.

10. В процесі дослідження обґрунтовано, що у випадку, коли праворозсудковість громадян та держави, в особі її очільників, трансформується в праворозумність, стане можливою побудова держави європейського зразку. Держави з демократичними, соціальними та правовими цінностями найвищого рівня, в основі якої буде правоздійснення, як єдність правової сутності та правового існування. Саме необхідність у такому напрямі трансформації правової свідомості та досягненні правоздійснення як єдності правової сутності та правового існування обґрунтовано в нашому філософському дослідженні. Досліджуючи трансформацію правової свідомості від праворозсудковості до праворозумності через діалектику «реальності» та «дійсності», варто говорити також про рух від правової реальності до правової дійсності завдяки домінуванню у суспільстві правоздійснення над правореалізацією.

11. В роботі розвинуто філософське обґрунтування взаємозв'язку правової освіти з формуванням та трансформацією правової свідомості. Так, важливим і перспективним напрямком розвитку правової науки, який потребує широких досліджень, є інституціалізація права сталого розвитку як комплексної галузі правових знань. Операціоналізуючи правову свідомість до рівня звичайного розуміння населенням права, відзначимо, що саме від того як громадяни конкретної держави розуміють право, залежить і рівень дотримання законності в країні, а це, в свою чергу, є показником поступу суспільства до сталого розвитку. В сучасних умовах першочерговим завданням для України є спрямування діяльності в сфері правової освіти на підвищення рівня правової свідомості як фактора формування правової культури громадян через поширення не тільки шляхом просвітництва, а й через залучення громадян до активної участі у правовій діяльності, саме це призведе до зростання рівня соціально-правової активності суспільства.

До ключових орієнтирів правової освіти як чинника формування і трансформації правової свідомості, в котрій імплементовані принципи сталого розвитку, варто віднести наступні: сприяння особистісному розвитку людини, формування правової компетентності, вироблення у людини системи правових знань, вироблення умінь та навичок одержувати правову інформацію з різних джерел (нормативно-правових актів, засобів масової інформації тощо), застосовувати знання, набуті у процесі вивчення правознавства; розвиток критичного мислення; формування навичок самоосвіти, бажання постійно поповнювати правові знання та використовувати їх у власній діяльності та у житті взагалі; вміння орієнтуватися в політико-правовій сфері суспільства й держави; переконання у необхідності дії у відповідності до системи гуманістичних і демократичних правових цінностей, орієнтирів й ідеалів суспільства; як результат формування правового світогляду та громадянської позиції особистості, здатності громадянина до свідомого суспільного вибору.

12. Таким чином, в рамках реалізації мети дослідження, визначені та обґрунтовані трансформації правової свідомості суспільства, які полягають у зміні правової свідомості в залежності від змін суспільних відносин під час конкретно-історичного періоду. Особливість трансформації правової свідомості суспільства від праворозсудковості до праворозумності на шляху до забезпечення сталого розвитку полягає у тому, що досягнувши праворозумного модусу правової свідомості стає можливим взаємний вплив такої форми суспільної свідомості на суспільне буття.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Дергачов Є. В. Особливості трансформації правової свідомості на сучасному етапі розвитку України. Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2015. Вип. 1. С. 37-43.

2. Дергачов Є. В. Метаморфози правової свідомості в контексті сучасних державотворчих процесів в Україні. Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2015. Вип. 2. С. 27-35.
3. Дергачов Є. В. Про взаємодоповнюваність норм моралі і права в філософії Томаса Гоббса. Науково-практичний журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології». НУ «ОЮА». 2016. Вип. 10. С. 40-43.
4. Дергачов Є. В. Правова свідомість суспільства: від праворозсудковості до праворозумності. Мультиверсум. Філософський альманах. 2016. Вип. 3-4. С. 155-168.
5. Мельниченко А. А., Дергачов Є. В. Роль правової освіти у формуванні правової свідомості суспільства: філософсько-педагогічна рефлексія. Науково-практичний журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології». НУ «ОЮА». 2017. Вип. 2. С. 73-77.

Статті у закордонних фахових виданнях

6. Дергачов Є. В. Інформаційна політика держави як фактор формування та трансформації правової свідомості суспільства: історія та сучасні українські реалії. Modern Science. Praha. Nemoros. 2016. №1. PP. 87-98.

Інші публікації

7. Дергачов Є. В. Правове регулювання діяльності окремих категорій соціальних інженерів та їхній правовий статус. Проблеми теорії та практики управління. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 1. С. 60-68.
8. Дергачов Є. В. Творчість як імператив формування правової свідомості в сучасному українському суспільстві. Творчість у філософських вимірах: зб. матер. XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14-15 травня 2015 р.). 2015. С. 59-60.
9. Дергачов Є. В. Трансформація філософського змісту правової свідомості в контексті інноваційного розвитку підприємства. Сучасні підходи до управління підприємством: зб. матер. VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 23 квітня 2015 р.). 2015. С. 22-23.
10. Дергачов Є. В. Метаморфози правової свідомості в сучасному українському суспільстві. Дні науки ФСП. Гуманізм та антигуманізм у подоланні конфліктів сучасності: зб. матер. XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів (м. Київ, 23-24 квітня 2015 р.). 2015. С. 23-24.
11. Дергачов Є. В. Взаємодоповнюваність моральних і правових регуляторів в управлінській діяльності. Сучасні проблеми управління: діалектика централізації та децентралізації: зб. матер. VIII міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 грудня 2015 р.). 2015. С. 29-31.

12. Дергачов Є. В. Розвиток інформаційного суспільства як фактор формування правової свідомості людини. Філософія у вимірах ХХІ століття: зб. матер. І міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2016 р.). 2016. С. 48-50.
13. Дергачов Є. В. Особливості взаємодії моралі та права як соціальних регуляторів в публічному управлінні. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: зб. матер. VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 травня 2016 р.). 2016. С. 35-36.
14. Дергачов Є. В. Трансформація правової свідомості суспільства як передумова якісного публічного управління. Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку: зб. матер. IX Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 23-24 листопада 2017 р.). 2017. С. 18-20.

АНОТАЦІЇ

Дергачов Є. В. Трансформація правової свідомості суспільства в контексті забезпечення сталого розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2018.

Здійснено соціально-філософське дослідження феномену правової свідомості. Доведено, що правова свідомість є складним, багатогранним та внутрішньо суперечливим явищем, постійно пов'язана з категоріями права, моралі, моральності та справедливості. Підсумовано, що правова свідомість, яка ґрунтується на повазі до права і до його гуманістичних орієнтирів та принципів, сприяє можливості забезпечення сталого розвитку.

Визначено два модули (рівні) правової свідомості – праворозсудковість та праворозумність. Методичною основою дослідження стало кантівське тлумачення категорій «розсудок» та «розум». Праворозсудковості властиве шаблонне понятійне мислення, а праворозумний модуль характеризується мисленням на рівні ідей і принципів та всебічним і об'єктивним дослідженням кожної одиничної ситуації правового буття з позицій загального. На основі досягнення праворозумного модулю правової свідомості стає можливим забезпечення сталого розвитку. Основним вектором трансформації правової свідомості суспільства від праворозсудковості в праворозумність є гуманізація суспільних відносин. Досліджуючи трансформацію правової свідомості від праворозсудковості до праворозумності через діалектику «реальності» та «дійсності», варто говорити також про рух від правової реальності до правової дійсності завдяки домінуванню у суспільстві правоздійснення над правореалізацією.

Проведене в роботі емпіричне дослідження дозволило зробити висновки про наявність в перетворених форм правової свідомості українського суспільства та необхідність кардинальних змін у правовому бутті.

Була обґрунтована необхідність розгляду правової освіти як одного з головних факторів трансформації правової свідомості, оскільки в Україні ще не подолано дефіцит гуманістично-орієнтованих правових знань у громадян. Відзначено, що саме від того як громадяни держави розуміють право, безпосередньо залежить рівень дотримання законності в країні, а це, в свою чергу, є показником поступу суспільства до сталого розвитку.

Ключові слова: права свідомість, мораль, праворозумність, праворозсудковість, трансформація, модуси правової свідомості, права освіта, метаморфози правової свідомості, правовий нігілізм, правовий ідеалізм, права ідеологія, права освіта.

Дергачев Е. В. Трансформация правового сознания общества в контексте обеспечения устойчивого развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2018.

Осуществлено социально-философское исследование феномена правового сознания. Доказано, что правовое сознание является сложным, многогранным и внутренне противоречивым явлением, которое постоянно связано с категориями права, морали, нравственности и справедливости. Подытожено, что правовое сознание, основанное на уважении к праву и к его гуманистическим ориентирам и принципам, способствует возможности обеспечения устойчивого развития.

Определены два модуса (уровня) правового сознания – праворассудочность и праворазумность. Методической основой исследования стало кантовские толкования категорий «рассудок» и «разум». Праворассудочности свойственно шаблонное понятийное мышление, а праворазумный модус характеризуется мышлением на уровне идей и принципов, а также всесторонним и объективным исследованием каждой единичной ситуации правового бытия с позиций общего. На основе достижения праворазумного модуса правового сознания становится возможным обеспечение устойчивого развития. Основным вектором трансформации правового сознания общества от праворассудочности в праворазумность является гуманизация общественных отношений. Исследуя трансформацию правового сознания от праворассудочности к праворазумности через диалектику «реальности» и «действительности», стоит говорить также о движении от правовой реальности к правовой действительности благодаря доминированию в обществе правоосуществления над правореализацией.

Проведенное в работе эмпирическое исследование позволило сделать выводы о наличии в превращенных форм правового сознания украинского общества и необходимость кардинальных изменений в правовом бытии.

Была обоснована необходимость рассмотрения правового образования как одного из главных факторов трансформации правового сознания, поскольку в Украине еще не преодолен дефицит гуманистически ориентированных правовых знаний у граждан. Отмечено, что именно от того как граждане государства понимают право, напрямую зависит уровень соблюдения законности в стране, а это, в свою очередь, является показателем развития общества к устойчивому развитию.

Ключевые слова: правовое сознание, мораль, праворазумность, праворассудочность, трансформация, модус правового сознания, правовое образование, метаморфозы правового сознания, правовой нигилизм, правовой идеализм, правовая идеология, правовое образование.

Derhachov Y. V. Transformation of the legal consciousness of the society in the context of ensuring of the sustainable development. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Candidate of Philosophy in specialty 09.00.03. – Social Philosophy and Philosophy of History. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2018.

Implemented a philosophical study of the phenomenon of legal consciousness which undergoes a significant influence of certain traditions in relation to the law and legal regulation, which were inherent in the past, because the legal consciousness has the property not only of the reflection of social existence, but also of continuity. Proven that the legal consciousness is a complex, multifaceted and intrinsically controversial phenomenon, which is constantly associated with the categories of law, moral, morality and justice. It is summed up that the legal consciousness, based on a respectful attitude to the law and to its humanistic values and principles, contributes to the development of the state.

Defined two modes (levels) of legal consciousness are defined – legalsensible and legalreasonable. The methodological basis for the study was the Kantian interpretation of the categories of "sense" and "reason". Legalsensible is inherent in patterned conceptual thinking, and the legalreasonable mindset is characterized by thinking at the level of ideas and principles and a comprehensive and objective study of each single situation of legal being from the standpoint of the general. On the basis of the achievement of the legalreasonable of the legal consciousness, it is possible to ensure sustainable development. The main vector of transformation of the legal consciousness of society from legalsensible to legalreasonable is the humanization of social relations. Investigating the transformation of legal consciousness from the legalsensible to legalreasonable through the dialectic of "reality" and "right-reality," we should also talk about the movement from legal reality to legal right-reality, due to the domination in society of the legal right-realization over the legal realization.

The dialectic of legal consciousness and legalreasonable and the right-realization of the law cannot be disclosed without taking into account morality as the basis for the formation of the legal consciousness. It should be noted that in accordance to the today's conditions of the existence and development of society, the understanding of moral values, principles and ideas becomes increasingly important,

which should not be in conflict with the legal norms of the law, but should complement the latter in certain controversial situations.

The empirical research carried out in this work made it possible to draw conclusions about the presence in the transformed forms of legal consciousness of Ukrainian society and the need for fundamental changes in the legal existence. It is important to overcome the propaganda of violence and illegal actions, ignoring reality, the supremacy of power over the rule of law in the state, legal lack of education of the bulk of the population, disorderly legislation and the lack of a system of informing about new laws and norms, deliberate failure of the authorities to enforce laws. It is necessary to interest citizens in the knowledge and studying of laws.

The necessity of considering legal education as one of the main factors of the transformation of legal consciousness was substantiated. In Ukraine the shortage of humanistic-oriented legal knowledge from citizens has not yet been overcome. By practicing the legal consciousness to the level of the ordinary understanding of the rights of the population, we note that it is precisely from the fact that citizens of a particular state understand the right, and the level of observance of the rule of law in the country depends, and this, in turn, is an indicator of the society's progress towards sustainable development.

Key words: legal consciousness, morality, legal sense, legal reasonable, transformation, modes of legal consciousness, legal education, metamorphosis of legal consciousness, legal nihilism, legal idealism, legal ideology, legal education.

Підписано до друку 26. 01.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 011
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.